

УДК 371.238+4 Англ.

МИРОНЕНКО Т. П., ДОБРОВОЛЬСЬКА Л. С.

м. Миколаїв, Україна

ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У СВІТЛІ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ З МОВНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена проблемі визначення дидактичних принципів навчання іноземних мов на сучасному етапі з урахуванням Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти. Автори доводять, що якщо організувати навчальний процес з урахуванням поданих дидактичних вимог, іноземна мова набуде статусу реально мовленнєвої комунікативної дисципліни.

Ключові слова: дидактичні принципи, навчальний процес, реально-мовленнєві вміння.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Приєднання України до європейського простору вищої освіти є головним чинником під час реалізації визначеного стратегічного напряму інтеграції України до Європейського Союзу. Шляхи докорінного реформування освіти визначені в навчальній програмі “Вища освіта України і Болонський процес”, яка сприяє мобільності студентів, більш ефективному міжнародному спілкуванню, легшому доступу до інформації та більш глибокому взаєморозумінню. Перехід вищої освіти на кредитно-трансферну систему згідно вимог Болонського процесу вимагає нового педагогічного бачення навчального процесу.

Тому є актуальним осмислення дидактичних принципів навчання іноземних мов у світлі Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти. Актуальність підвищення рівня викладання іноземних мов зумовила розробку Проектною групою “Language Learning for European Citizenship” Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти з урахуванням її вивчення, викладання та оцінювання.

Згідно з Рекомендаціями Ради Європи, використання іноземної мови, в том числі і її вивчення, включає в себе дії, що виконуються особами, які розвивають ряд компетенцій, як загальних, так і комунікативних мовленнєвих компетенцій [1, с. 9]. Комунікативна мовленнєва компетенція пов’язана з когнітивною організацією та способом викладання певної іноземної мови, що сприяє розвитку іншомовних реально-мовленнєвих умінь студентів.

Аналіз досліджень за проблемою. Проблема розвитку реально-мовленнєвих умінь не нова у педагогічній теорії й практиці. Особливу увагу їй приділяли вчені С.Д. Дерябо, В.І. Зягвінський, М.В. Лежнева, В.Я. Ляудіс, В.О. Ясвін. Однак, стосовно іноземної мови це питання не достатньо висвітлене, але вже були спроби визначити його сутність (Р.Ю. Мартинова). Ми розуміємо іншомовні реально-мовленнєві вміння як здатність тих, хто навчається одночасно брати участь у двох існуючих видах іншомовної

мовленнєвої діяльності, при цьому одна діяльність виявляється головною, а друга – вторинною, що передбачає домінуючу увагу на першу діяльність та підтримуючу увагу на другу [5, с.60].

Завдання статті: показати, що правильно згруповані дидактичні принципи, є необхідними при навчанні іноземній мові згідно Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти, що сприяє активізації комунікативної мовленнєвої компетенції студентів.

Процес вивчення предмета “Іноземна мова” відрізняється від інших навчальних дисциплін тим, що основним завданням при вивченні іноземної мови є не накопичення знань, а процес оволодіння учнями іншомовною комунікативною діяльністю [3]. За результатами іншомовної комунікативної діяльності студентів, автори Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти виділяють шість рівнів адекватності володіння іноземною мовою: **A** – елементарний користувач, **B** – незалежний користувач та **C** – досвідчений користувач [1, с. 23]. З метою надання предмету “Іноземна мова” статусу реально-мовленнєвої дисципліни необхідно враховувати певні дидактичні принципи, що сприятимуть досягненню студентами останнього рівня володіння іноземною мовою – **C** (досвідченого користувача).

Ю.К. Бабанський, О.Я. Савченко пропонують групувати принципи навчання залежно від навчального предмета, табо сфери їх застосування. Зокрема О.Я. Савченко пропонує такий підхід до групування дидактичних принципів згідно з основними компонентами навчального процесу: 1) *за метою навчання* – принципи цілісності навчально-виховного процесу, всебічного розвитку особистості, забезпечення фізичного та емоційного благополуччя учнів, природо відповідності; 2) *за змістом навчання* – принципи науковості, доступності, свідомості, систематичності, зацікавленості, послідовності та перспективності; 3) *за способами організації навчання* – індивідуалізації та диференціації навчання й розвитку, мотиваційного забезпечення навчання, повчальної співпраці, наочності навчання;

4) за результатами навчання – міцності й практичності знань, умінь і навичок, здібності до самонавчання [7, с. 27].

Виклад основного матеріалу дослідження. Спираючись на дослідження Р.Ю. Мартинової вважаємо за необхідне розглянути принцип повного засвоєння матеріалу, що вивчається. Цей принцип є одним із основних принципів у процесі розвитку реально-мовленневих умінь, що відповідає високому рівню володіння іноземних мов (С), оскільки непередбачена, творча комунікація відбувається при повному засвоєнні всього мовного матеріалу.

Принцип цілісності навчально-виховного процесу при розвитку іншомовних реально-мовленневих умінь ґрунтується на таких положеннях, як: цілісність сприйняття мовних явищ; сприйняття іноземної мови як єдиної системи, яка складається із взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів (різних видів мовленнєвої діяльності); системний підхід до управління процесом навчання; цілісність навчання і виховання.

Щодо цілісного сприйняття мовних явищ ми вважаємо, що будь-який іноземний лексико-граматичний матеріал необхідно подавати систематично організованим, щоб уникнути нерозуміння студентами усього обсягу іншомовної інформації. Друге положення принципу цілісності навчально-виховного процесу базується на взаємозв'язаному навчанні різних видів мовленнєвої діяльності. Однак, деякі методисти наполягають на необхідності окремого навчання видам іншомовної мовленнєвої діяльності, посиляючись на вивчення рідної мови. Такий підхід суперечить самому поняттю “мовленнєва діяльність”, яке розглядається як складне психологічне, фізіологічне і лінгвістичне явище, взаємопов'язане як по рівнях мовної системи, так і по всіх видах мовної діяльності (В.Я. Шярнас).

Тому ми, підтримуючи точку зору М.Я. Дем'яненко, вважаємо, що навчати необхідно всім видам мовної діяльності одночасно. Всі види мовної діяльності взаємопов'язані і взаємозумовлені: у кожному з них функціонують базові лексичні одиниці та структурні моделі мови [2, с. 94].

Третє положення цього принципу полягає в системному підході до управління навчальним процесом. Ми дотримуємося думки багатьох дослідників із питання оволодіння іншомовним мовленням. Так, І.О. Зимня вважає, що навчання іншомовного мовлення складається з послідовного оволодіння мовою (словником і граматичним запасом), мовленням (способами формування і презентації “мислеформ” за допомогою іноземної мови) і мовленнєвою діяльністю (процес спілкування, здійснюваний на основі різних видів і форм мови) [3].

Четверте положення цілісності навчання і виховання припускає не тільки оволодіння

іноземною мовою, але й розширення кругозору учнів і розвиток їх громадянських і волевих якостей, при системному вивченні аспектів іноземної мови.

Отже, цілісний навчально-виховний розвиток студентів у процесі розвитку іншомовних реально-мовленневих умінь здійснюється у взаємозв'язку всіх аспектів мовленнєвої діяльності і в послідовному оволодінні ними.

Принцип всебічного розвитку особистості при розвитку іншомовних реально-мовленневих умінь знаходить своє втілення в розширенні кругозору студентів й у вдосконаленні їхньої філологічної освіти. Розширення кругозору іншомовних реально-мовленневих умінь відбувається на основі художніх автентичних та публіцистичних текстів іноземною мовою.

Мовні навички й уміння з рідної мови сприяють навчанню іноземній мові завдяки перенесенню їх у нові умови спілкування. Система відносин, засвоєна на матеріалі рідної мови, служить основою для створення речень іноземною мовою. Враховуючи той факт, що в українських вищих навчальних закладах студенти володіють і російською, й українською мовами зіставлення мовних явищ при вивченні іноземної мови спирається на три мови.

Принцип забезпечення фізичного й емоційного благополуччя студентів припускає створення на заняттях такої робочої атмосфери, яка б сприяла успішному оволодінню студентами іншомовним матеріалом. Тому весь лексичний матеріал необхідно багаторазово відпрацьовувати в різноманітних вправах, що дозволить легко оперувати мовним матеріалом і не стомить їх. К.Д. Ушинський стверджував, що “ті, хто навчається втомлюються не від роботи, а від одноманітності”. Тому на заняттях з іноземної мови цей процес має утверджуватися через взаємозв'язане навчання мовленню, читанню і письму.

Принцип природовідповідності в процесі розвитку іншомовних реально-мовленневих умінь передбачає відповідність методів навчання психофізіологічній характеристиці студентів. Деякі методисти, бажаючи комунікативувати процес вивчення іноземної мови, надають великої уваги тільки іншомовному спілкуванню і при цьому виключають опору на письмо і читання.

Ми вважаємо, що навчання іноземній мові на основі явного або прихованого зіставлення з рідною мовою необхідне, оскільки при сприйнятті іноземної мови аналіз почутої інформації відбувається тільки на категоріальній основі рідної мови, при цьому сам вислів буде створений за моделлю рідної мови.

Відповідно, щоб забезпечити єдність методів навчання і психофізіологічної характеристики студентів необхідно, щоб читання, письмо і переклад виступали необхідними

компонентами у процесі активізації комунікативно мовленнєвої компетенції.

Принцип науковості реалізується у визначенні змісту навчання іноземних мов відповідно до рівня сучасних знань про мову, мовлення і мовленнєву діяльність.

Як відомо, суспільство зацікавлене у збереженні історичних норм мови, що складаються з фонем, морфем, слів і сталих граматичних конструкцій. Проте, щоб мова була грамотно оформлена як із граматичної, так із синтаксичної точок зору, необхідно знати правила вживання всіх перелічених компонентів. Згідно з експериментальним дослідженням О.О. Леонтьєва, загальна мовна норма виступає в процесі навчання і спілкування у формі зразка. Під терміном “система норм” у психології розуміють сукупність нормативних варіантів, що протиставляються, при цьому кожен закріплюється за певними умовами мовної поведінки [4, с. 82–85]. Ці нормативні варіанти співвідносяться з функціями мови і мовлення, а також із різними видами мовлення – монологічним, діалогічним і письмовим.

Принцип доступності обумовлюється відповідністю змісту іншомовного матеріалу, що вивчається, віковим характеристикам студентів та їхнім психолого-фізіологічним можливостям засвоювати іншомовний матеріал; відповідністю форми матеріалу формі його навчання (під формою ми розуміємо методи викладання, під формою навчання – методи навчання).

Розвиток іншомовних реально-мовленнєвих умінь спирається на принцип доступності, якщо враховувати такі умови. Репрезентація нового іншомовного матеріалу повинне активізувати якомога більше аналізаторів, оскільки практично всі студенти володіють змішаним типом пам'яті. Так, при вивченні нового інформативного іншомовного матеріалу пояснення необхідно виконувати чітко і послідовно, пояснюючи студентам всі мовленнєві явища в логічному взаємозв'язку зі всім раніше вивченим матеріалом.

Ми вважаємо, що контроль необхідно здійснювати, спираючись на раніше вивчений матеріал, тим самим спонукаючи студентів до повторення вивченого раніше. Метод корекції виявлених помилок полягає в самостійній корекції помилок. При цьому конструкції, в яких були допущені помилки, необхідно повторювати до автоматизованого виконання цього етапу роботи кожним студентом. За даними М.Я. Дем'яненко, цьому сприяє усвідомлення структури і функції мовного матеріалу й чіткість психологічної установки викладача [2, с. 99].

Принципу свідомості під час навчання предмету “Іноземна мова” надається чимала увага методистів, але сам принцип тлумачиться по-різному.

Так, у 50–60-х рр. більшість методистів (О.С. Шкляєва, 1948, В.Д. Аракін, 1968) вважали, що ті, хто навчається здатні свідомо засвоювати іншомовний матеріал тільки за допомогою правил і перекладу, тобто в навчанні іноземній мові необхідно відштовхуватися від рідної мови. Таке розуміння місця рідної мови викликало негативну реакцію з боку прихильників прямого методу (І.Д. Салістра, 1958, І.Є. Анічков, 1963, Є.П. Шубін, 1972 та ін.), які наполягали на усуненні рідної мови з процесу засвоєння іноземної мови (І.Є. Анічков, В.М. Саакянц, 1966). Вони пропонували навчати іноземній мові, не посилаючись на рідну мову, тобто прямим методом, при якому з початку навчання необхідно навчити учнів мислити іноземною мовою, а не займатися перекладом з рідної мови на іноземну. При такому підході до вивчення іноземної мови учень самостійно розглядав граматичні правила і приходив до осмислення й узагальнення мовних явищ у процесі тривалої інтуїтивної мовленнєвої роботи.

Ми згодні, що самостійне усвідомлення й узагальнення іншомовної інформації запам'ятовується набагато краще, ніж інформація, яка презентується студентам у готовому вигляді. Проте студент витрачає на такий вид самостійної роботи досить багато часу, що не завжди співвідноситься з результатом його навчальної діяльності.

У сучасній методиці викладання іноземних мов існує ще один підхід до реалізації принципу свідомості. Так, Г.В. Рогова, І.М. Верещагіна, Е.І. Пассов та інші наполягають на пред'явленні лінгвістичної інформації в процесі мовної діяльності й семантизації її безперекладним шляхом за допомогою наочності або екстралінгвістичних засобів, активізації її в мовленнєвій практиці й після цього – перевірці засвоєного матеріалу за допомогою перекладу.

Спираючись на виконаний нами аналіз свідомості в навчанні іноземній мові, ми дійшли висновку, що студенти повинні усвідомлювати всі представлені їм мовні явища. Вслід за О.О. Миролюбовим, І.В. Рахмановим і В.С. Цейтлін ми вважаємо, що студенти повинні розуміти не тільки зміст мовлення, але також усвідомлювати одиниці, з яких воно складається під час їх засвоєння, і способи використання цих одиниць.

Відповідно до цієї точки зору, принцип свідомості базується на аналітико-синтетичній діяльності студентів. При такому підході до викладання іноземної мови студент зможе самостійно виправляти свої помилки, усвідомлено будувати іншомовний вислів і таким чином розвиватимуться його іншомовні реально-мовленнєві вміння.

Принцип зацікавленості полягає в забезпеченні постійної зацікавленості студентів до вивчення іноземної мови. Ми спираючись на

попередній методичний досвід вважаємо, що інтерес студентів можна підтримувати за допомогою використання відео й аудіовізуальних засобів, цікавим змістом навчального матеріалу й при організації бесід із носіями мови.

Однак на нашу думку, головним елементом, що сприяє зацікавленості студентів є постійний позитивний результат навчання. Якщо студент не розуміє іншомовний матеріал, він не виявлятиме зацікавленості до вивчення цього предмета. Відповідно, інтерес студентів необхідно підтримувати, спираючись на повне засвоєння вивченого іншомовного матеріалу з використанням грамотно підбраної наочності, аудіо та відео наочності, а також доцільно організованого з методичної точки зору уроку.

Принцип повного засвоєння матеріалу, що вивчається є одним із основних лінгводидактичних принципів під час розвитку іншомовних реально-мовленнєвих умінь. Знання з іноземної мови необхідно постійно поповнювати і повторювати з раніше вивченим матеріалом. Чимало вчених (Блум, 1981, М.В. Кларін, 1989, Д.Г. Левітес, 1998, Р.Ю. Мартинова, 2004 та ін.) досліджували вивчення проблеми повного засвоєння іншомовного матеріалу.

Організація роботи по засвоєнню іншомовному матеріалу в процесі навчання іноземним мовам полягає у відтворенні іншомовного вислову в нестандартних творчих умовах. Згідно з дослідженням С.Л. Рубінштейна, справжнє засвоєння матеріалу – це оволодіння умінням оперувати ним відповідно до різних завдань, які можуть виникнути на будь-якому етапі процесу навчання [6, с. 505].

Питання психологічної закономірності засвоєння навчального матеріалу вивчали вчені

Ш.І. Ганелін, К.Д.Ушинський та інші. Це означає, що знання й уміння повинні піддаватися узагальненню закріпленням, систематизацією та структуризацією матеріалу, що дозволяє засвоювати новий матеріал, поступово, збільшуючи обсяг самої інформації.

Отже, ми вважаємо, що вивчення нового іншомовного матеріалу з подальшим збільшенням його обсягу є одним із складових принципів повного засвоєння навчального матеріалу. Стосовно процесу навчання іноземних мов у вищій школі, необхідно враховувати, що засвоєння буде повним, якщо викладач правильно організував навчальну роботу студентів.

Висновки. Розвиток іншомовних реально-мовленнєвих умінь з урахуванням перелічених вище вимог надає іноземній мові статус реально мовленнєвої, комунікативної дисципліни, на що й спираються Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти.

Література

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. вид. доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. — К.: Ленвіт, 2003. — 273 с.
2. Демьяненко М.Я. Основы общей методики обучения иностранным языкам. — Изд-е 2-е., К.: Вища школа, 1984. — С.90–99.
3. Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учеб. пособие. — Ростов н/Д.: Изд-во, Феникс, 1997. — 184 с.
4. Леонтьев А.А. Научите человека фантазии (творчество и развивающее образование) // Вопросы психологии, 1998. — № 5. — С. 82–85.
5. Мартинова Р.Ю. Цели обучения иностранным языкам на современном этапе. — О.: ПНЦ АПН Украины, 2002. — 111 с.
6. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии — СПб.: Питер, 2001. — 720с.
7. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів пед.фак. — К.: Абрис, 1997. — 366 с.

МИРОНЕНКО Т. П., ДОБРОВОЛЬСКАЯ Л. С.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ В КОНТЕКСТЕ ОБЩЕЕВРОПЕЙСКИХ РЕКОМЕНДАЦИЙ ПО ЯЗЫКОВОМУ ОБРАЗОВАНИЮ

Статья посвящена проблеме определения дидактических принципов обучения иностранным языкам на современном этапе с учетом Общеєвропейских Рекомендаций по языковому образованию. Авторы доказывают, что при организации учебного процесса с учетом определенных дидактических принципов, иностранный язык приобретает статус реально-речевой дисциплины, что способствует активизации реально речевой компетенции.

Ключевые слова: дидактические принципы, учебный процесс, реально-речевые умения.

MYRONENKO T. P., DOBROVOLSKA L. S.

DIDACTIC PRINCIPLES OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES ACCORDING TO COMMON EUROPEAN FRAMEWORK OF REFERENCE FOR LANGUAGES

Didactic basis of developing foreign communicative skills in educational process is highlighted in the given article. The authors prove that by organizing educational process according to Common European Framework of Reference for Languages under the given didactic conditions, the subject English language will get the status of real communicative discipline.

Key words: didactic principles, educational process, communicative skills.